

UNA ESTIMACIÓ QUANTITATIVA DE LES ÀREES DE MERCAT AL SEGLE XVIII: EL FLUXE NOTARIAL (el cas de la Conca de Barberà)

Josep M. T. Grau i Pujol
Roser Puig i Tàrrach

Els manuals notariaus, un redescobriment de la historiografia actual, proporcionen dades interessants per a fer anàlisis històric-geogràfic-econòmiques. Avui dia estem acostumats a sentir a parlar dels estudis de les àrees de mercat i d'influència a tots nivells: la llei de comarques del 1936 partí sovint entorn una ciutat o població important, pol magnètic i centre de serveis diversificats. No volem entrar aquí en aquesta temàtica, més geogràfica. El que aportem en l'estudi realitzat és un mètode, aplicat a Montblanc, i transportable a qualsevol vila de la Catalunya Nova (1), per a marcar l'àrea d'atracció d'una capital del segle XVIII.

Metodologia.

La premissa de la qual partim és el paral·lelisme existent entre el centre de mercat i "l'anar a notari". Tots sabem que la visita al notari era molt més freqüent que ara, i és normal que s'aprofités el viatge realitzat en recerca d'un producte o d'un servei, per a efectuar les diligències necessàries. El fet que un blancafortí, posem per cas, es desplaça a Montblanc al notari, vol dir que ha escollit una de les diferents possibilitats. Els actes notariaus ens aporten dues dades: una el lloc d'origen i/o veïnatge dels escripturands. L'altra, el lloc on es realitza l'escriptura, que marca la mobilitat del notari a la Catalunya Nova. El notari, a les nostres terres, era una professió liberal, que donava a l'obtentor llibertat de moviment. Evidentment, no és el mateix que el client vagi a cercar el centre comercial i de serveis, com que el notari sigui cridat, a una altra població més petita.

Hem de tenir present encara un altre fet: l'existència de dues altres notaries a la Conca, emplaçades en viles d'alt potencial demogràfic, com eren Sarral i l'Espluga de Francolí. Deixarem de banda les d'altres comarques properes (Valls, Santa Coloma de Queralt, Les Borges Blanques, Tàrraga, Alcover,...), ja que ens interessa i intentem conèixer l'atracció de la Conca, amb plena consciència de l'existència de zones "frontereres" a cavall de dos o més centres (com per exemple La Riba, entre Montblanc, Valls i Alcover; o Cabra, entre Sarral, Valls i Montblanc).

1.- La Catalunya Vella presenta sovint dificultats d'ordre jurisdiccional, els senyors propietaris de les notaries i escribanies vetllaven que cap altre notari, fora de l'arrendatari, pogués realitzar escriptures i actes de fe pública en el seu territori. En cas contrari, recorria als tribunals. A les comarques de Girona tenim nombrosos exemples de plets per aquest motiu.

Segons el cens de Floridablanca (1787) la Conca estricta tenia el 66% (14 en números absoluts) dels notaris del partit, essent Montblanc la capdavantera (43%).

Hem pres les dades censals per relacionar les escriptures amb el nombre d'habitants, tot i no tenir una fiabilitat total, és l'nic recompte que tenim de finals del set-cents que abarqui tot el territori.

Treballem amb una mostra de tres anys (1755, 1784 i 1791) amb un període intermedi decennal perquè el resultat sigui més real. La suma dels tres anys permet anul.lar anormalitats i disparitats ocasionals.

La majoria dels manuals treballats es conserven a l'Arxiu Històric de Tarragona(AHT), si bé n'hi ha alguns al Parroquial de Montblanc(APM) i solament un al Comarcal de la vila(AHCM), institució que conserva en la seva totalitat els provinents de la centúria vuit-centista.

El treball d'arxiu ha consistit en buidar, en totes les escriptures fetes durant aquests tres anys pels notaris de les viles de Montblanc, Sarral i l'Espluga de Francolí -les tres notaries de la Conca estricta-, el lloc de residència dels atorgants i el lloc d'escripturació. A l'hora d'aprofundir en l'estudi hem dedicat més espai a Montblanc, perquè té la major part dels manuals. La resta de notaries no els conserven en la seva totalitat.

A l'hora d'analitzar els resultats hem seguit tres fórmules. Abans però hem de dir que també hem tingut en consideració altres factors: el volum d'habitants de les poblacions (que poden distorsionar la representació), i la distància (la hipòtesi prèvia és que sigui inversament proporcional a l'escripturació). Precisament per copsar la separació entre les poblacions, en els mapes, hem dibuixat cercles concèntrics d'una hora de camí a peu-entenent el trajecte que realitza una persona a peu, aproximadament a 4 km/hora; si bé podia variar, degut als obstacles naturals.

Finalment, seguint en la il.lustració, hem dibuixat les relacions existents en línies negres de diferent gruix, segons la intensitat de l'índex.

En primer lloc hem vist la participació d'escriptures de cada població. En els càlculs estadístics hem restat les fetes a Montblanc (44,3%). Dividim el nombre d'escripturands de cada poble pel total dels atorgants:

$$\frac{\text{Escripturands poble per mil}}{\text{total escriptures meyns Montblanc}} = x \%$$

on x determina el pes de cada població en el conjunt de la comarca i fins on arriba l'àrea d'influència. El resultat ha estat que les de major proporció són les més properes, a menys de dues hores a peu, com veurem.

Més real, en quant a fluxe de gent, és la relació amb el nombre d'habitants:

$$\frac{\text{escriptures poble per mil}}{\text{nombre habitants poble}} = x \%$$

Ens estableix quin percentatge dels habitants es desplaçaren i quins restaren a la vila. A Montblanc la relació és del 82%. La major mobilitat continua en l'àrea propera, accentua la forta atracció vers les zones properes.

La forma del mapa resultant és lluny de representar un cercle perfecte: les barreres naturals i els focus de competència propers dirigeixen el fluxe a poc menys d'un semicercle, amb un límit a Biure i l'altre a Ulldemolins, amb el tap del Camp de Tarragona.

Passem a la segona variable: el lloc d'escripturació. Un 22,4% dels protocols fets per notaris

de Montblanc es firmaren en altres pobles, per desplaçament exprès del notari. El discret anirà allà on sigui reclamat, o sigui, per gent que coneix la seva actuació professional.

La fórmula és la següent:

$$\frac{\text{Escriptures fetes en un lloc per mil}}{\text{total d'escriptures firmades fora vila}} = x \%$$

Finalment podem estudiar la mobilitat de cada notari per separat.

NOTARIS I MANUALS TREBALLATS.

Notaris de Montblanc (Arxiu i catalogació)

1775: Maties Català Roig AHT .5676

Josep Castelló Guasch AHT n.3672

Francesc Pastor AHT n.3735

1784: Ignasi Bunyol AHT n.3596

Maties Català Roig AHT n.3653

Josep Castelló Guasch APM n.48

Rafel Ribes Calbet AHT n.3730 (1783)

Francesc Pastor AHT n.3737

Salvador Alba Molins AHT n.3706

Salvador Bunyol AHT n.3771

1791: Maties Català Roig AHT n.3660

Rafel Ribes Calbet AHT n.3731

Francesc Pastor AHT n.3741

Salvador Alba Molins APM n.52

Salvador Bunyol AHT n.3773

Josep Segura orres AHT n.3768

Pau Tomàs Joli AHT n.3776

Josep Ramon Alba AHCM I.2.A.

Sarral

1775: Bernat Generes Mateu AHT n.3625

1785: Josep Segura Torres AHT n.3764 i AHT n.3770

Francesc Gneres Molins AHT n.3631

1791: Francesc Generes Molins AHT n.3788

L'Espluga de Francolí

1775: Joan Marsal AHT n.3746

1784: Joan Marsal AHT n.3750

1791: Joan Marsal AHT n.3754

LES NOTARIES DE MONTBLANC.

La xifra d'escriptures realitzades a Montblanc.

Abans d'entrar a analitzar el fluxe notarial caldrà veure la participació d'escriptures de cada població. Del total d'atorgants (2199) gairebé la meitat (44,3%) corresponen a persones residents a Montblanc. En la nostra anàlisi no l'englobarem dins els càlculs estadístics, treballem, doncs, sobre les 1255 restants, fent a partir d'aquesta dada els percentatges (Mapa 1).

Les localitats amb la proporció més alta d'escriptures són per aquest ordre La Guàrdia (11%), Vilaverd (9,5%), Blancafort (6,6%) i l'Espluga de Francolí (5,9%). Totes elles es troben a una distància menor de dues hores, essent La Guàrdia la més propera. Podem establir, per tant, una primera relació entre la distància i el número d'escriptures proporcionalment inversa, que podem veure alterada quan intervinguin altres factors.

A continuació, i en ordre descendent, tenim Vimbadó, Solivella, Barberà, La Riba, Pira i Ulldemolins. Aquestes pobles estan situats entre les dues i les tres hores a peu de Montblanc, amb l'excepció d'Ulldemolins motivada pel desplaçament concret d'un notari montblanquí a aquella vila (Alba). Amb menor proporció segueixen l'Albi, Rojals, Omells, Sarral, Cabra, l'Espluga Calba, Prenafeta, Valls, Prades, Vallbona de les Monges, Poblet i la Pobla de Cèrvoles.

La resta, com veiem en el Mapa II, abarca l'altra part de la Conca estricta, el sudest de les Garrigues i el Sud de l'Urgell. I també la part colindant a la serra de Miramar. El buit important a l'angle nord-oriental del mapa ve motivat per l'existència de les notaries de Sarral i de Santa Coloma, que capten la demanda dels habitants de la zona.

Tampoc no detectem cap afluença de la gent del Camp, més aviat és de creure un fluxe en direcció contrària. A més de la barrera natural de la serralada Pre-litoral cal tenir present el pes específic de Valls, Alcover i La Selva del Camp, els centres més propers.

Les muntanyes de Prades, amb menor densitat demogràfica i pitjors comunicacions, motivades pel fort desnivell orogràfic i la tendència econòmica cap altres nuclis, fa que la presència sigui escassa. La pertinença al mateix partit de correjiment no decantarà el Priorat ni la Ribera d'Ebre cap a la Conca (2).

Finalment, part de les Garrigues i l'Urgell es dirigeix als centres econòmics autòctons: Les Borges Blanques, Lleida, Tàrraga i altres.

Una relació que ens apropirà més a la realitat serà l'establerta entre el número d'escriptures de cada població i els seus habitants. Per a fer-la, hem hagut de recórrer, com hem dit, al cens del 1787. En el Mapa III hem representat els resultats.

Es visualitza la major atracció de les zones propers. Ens dona una imatge més verídica de l'àrea d'influència.

La Guàrdia dels Prats, la més propera, a només tres quarts d'hora caminant (en línia recta) continua essent la capdavantera. Segueixen Blancafort, Solivella, Pira, Barberà, Prenafeta, Lilla, Vilaverd, La Riba i Rojals; poblacions totes ells incloses dins el radi de 12) minuts.

- 2.- El 18 de novembre del 1780 un grup de veïns de Porrera presentaren, mitjançant el porter reial de Montblanc, una requisició al montblanquí Antoni d'Aguiló, doctor en lleis. Aquest, a instància de la Reial Audiència, havia format una comissió perquè cobressin uns diners els del poble del Priorat. S'havia fer acompanyar per un "escribano de Montblanch, distante de Porrera más de nueve horas, quando en las villas de Falcet, Alforja y Comudella, circumvezinos de Porrera, hay escribanos hábiles que podían servir y desempeñar semejante ministerio, y con el peor inconveniente de llevar en la comisión un alguazil que solamente lo empleó vuestra merced en cosas de su servicio, y no en cosa alguna que directe ni indirecte perteneciese a la comisión". Els del Priorat es queixen de les elevades dietes i salaris. Ells, normalment, acudeixen als notaris que tenen més propers i no als de la capital del seu partit de correjiment (Montblanc). Arxiu Històric de Tarragona. Protocol Notarial de Montblanc núm. 3730 ff.26v-28. Not. Rafael Ribes.

En una línia intermitja es dibuixa un ventall constituït per Cabra, Rocafort de Queralt, Rocallaura, Vallbona de les Monges, Omells de na Gaia, Senan, l'Espluga de Francolí, Tarrés, l'Albi, Vimbodí, Poblet, Vallclara, la Pobra de Cèrvoles i Ulldemolins.

L'àmbit disminueix en intensitat a les zones més llunyanes i properes a Sarral i l'Espluga de Francolí, centres amb personalitat pròpia.

Les úniques intrusions al Camp de Tarragona són les de Figuerola, Cabra, El Pla i La Riba, seguint les vies de comunicació naturals. Valls en aquesta anàlisi no hi entra, a causa de l'ímfim percentatge en relació l'alt número d'habitants.

La forma resultant és lluny de representar un cercle. Les barreres naturals i els focus de competència propers dirigeixen el fluxe a poc menys d'un semicercle amb un límit a Biure i l'altra a Ulldemolins, amb l'expansió ja esmentada cap el Camp.

Llocs d'escripturació notarial fora de Montblanc.

En l'apartat anterior hem tractat del lloc de veïnatge dels escripturands, però existeix una segona variable demogràfica: el lloc d'escripturació. Una part (22,4%=487 en números absoluts) dels actes notariais fets per notaris de Montblanc (2174) en els tres anys buidats no es firmaren en aquesta vila, sinó que el notari es traslladà a una altra localitat. En aquests casos no és, doncs, qui ha de fer l'acta el qui es desplaça. No obstant la relació continua intrínseca: el col·legiat anirà als llocs on la seva presència és reclamada o per altres afers.

No tots els actes realitzats en una altra vila corresponen als habitants d'aquesta, sinó que podien provenir de llogarets més petits, constituint-se la primera en un sub-centre comarcal; sense descurar els qui anaven directament a Montblanc.

El desplaçament majoritari, com veiem en el mapa IV, s'inclou dins les dues hores i escaig de camí: La Guàrdia, Solivella, Blancafort, Vimbodí, La Riba, Vilaverd i Sarral. Són nuclis de fàcil accés i que coincideixen amb la major escripturació, en la seva majoria. A més distància hi ha l'Albi i Ulldemolins, amb un volum absolut considerable.

Un terme mitjà el trobem a Barberà, Pira, l'Espluga Calba, l'Espluga de Francolí, Poblet, Prades i Lilla; bona part d'ells a menys de dues hores a peu.

Finalment, hi ha molts punts on acudí d'una forma puntual el col·lectiu de notaris de Montblanc, a Rojals, Fonstcaldes, El Pla, Figuerola, Prenafeta, Cabra, Salmellà, Santa Coloma de Queralt, Forès, Belltall, Rocallaura, Vallbona de les Monges, Omells, Senan, Omellons, Tarrés, la Pobra de Cèrvoles i Vilanova de Prades. Excepte tres, els altres no ultrapassen les quatre hores.

Els motius de desplaçament són diversos, el més còmode era esperar a casa que vinguessin els clients (sobretot abundants en els dies de mercat), dependrà de cada notari: tipus de feina, edat, demandes dels mateixos clients, altres ocupacions (secretari i notari de l'ajuntament, del tribunal del batlle, procurador de Poblet, encarregat del registre d'hipoteques, etc.). Cadascun tindrà una mobilitat diferent.

Veiem clarament que els límits marcats superen la Conca estricta, aturant-se però davant dels obstacles naturals i sobretot davant de la competència d'altres centres importants. Concorda amb els límits de l'Arquebisbat de Tarragona i partit de corregiment, sumant-hi les possessions de Poblet que pertanyien administrativament al corregiment de Lleida.

Els centres competitius

Sarral

La segona població de la Conca en número d'habitants en la segona meitat del segle XVIII era Sarral, vila que aixoplugava en l'època estudiada tres notaris, dels quals malauradament no conservem tots els volums.

La seva àrea d'atracció es veurà fortament limitada per dos centres hegemònics, a banda i banda, Montblanc i Santa Coloma de Queralt; a més de tenir el pas barrat al Camp per Valls i a l'Urgell per Tàrraga i Verdú.

En el Mapa V, que relaciona les escriptures de cada poble amb els seus habitants, degut a l'escassa densitat destaquen les poblacions amb menor pes demogràfic. De fet només un 35% dels actes fets tenen com a escriptures gent de Sarral (a Montblanc recordem-ho era d'un 44,3%). Tenia, doncs, un pes molt important la població forastera, però més que no pas el trasllat dels notaris (20%) es constata globalment una aflluència de la gent de les rodalies al nucli (80%).

En resum, la mobilitat dels notaris és menor que a Montblanc, però té més repercussió (en percentatges, no en números absoluts) en els numerosos pobles i poblets que el rodegen per totes direccions, sobretot cap al nord.

En direcció a la Segarra trobem Montbrió de la Marca, Vallverd i Rocafort de Queralt, Biure, Conesa, Savellà, Forès i Belltall. Seguint la direcció contrària a les agulles del rellotge hi ha Ollers i Barberà, poblacions molt properes, i El Pla i Cabra; totes elles amb forta relació, i que es mouen dins una distància no superior a les tres hores, la majoria dins el cercle de les dues.

Ja en menor número, però essent lloc de veïnatge dels escripturands, hi ha moltes poblacions que es distribueixen de forma radial dins les tres hores de camí a peu, a excepció de Nalec i Aguiló (cinc hores) i Santa Coloma de Queralt (quatre hores), són: Lilla, Montblanc, La Guàrdia, Pira, Blancafort, Solivella, Rocallaura i la Poble de Ferran.

L'Espluga de Francolí.

Aquesta població, la tercera en potencial demogràfic de la Conca en el segle XVIII, tenia un servei notarial de dues places. En el període estudiat les ocupaven Joan Marsal i Josep Cabeça Font (fill del notari montblanquí Josep Cabeça Blet) els manuals no han arribat fins a nosaltres. Aquesta mancança motivarà la no representativitat de les dades pel conjunt, sembla que el Cabeça tenia estrets lligams amb el cenobi populetà, tendint als termes de la jurisdicció del monestir.

L'espectre que ofereix la comparació d'escriptures i població ve condicionat pels nuclis de Montblanc i Sarral, que frenaran l'expansió con aquesta banda de la Conca. Prendrà la direcció, doncs, contrària, vers els pobles de domini de Poblet i les Garrigues, viles que encara avui mantenen l'Espluga com un mercat secundari (Mapa VI).

En proporció als veïns-possibles escripturades destaquen Poblet, la Poble de Cèrvoles, el Vilosell, Vimbodí, Vinaixa, Tarrés i l'Espluga Calba.

En segona posició hi surten els pobladors de les muntanyes de Prades: Mont-ral, Prades, Vilanova; i Fullella, els Omells i Belltall, a la zona fronterera de la Conca.

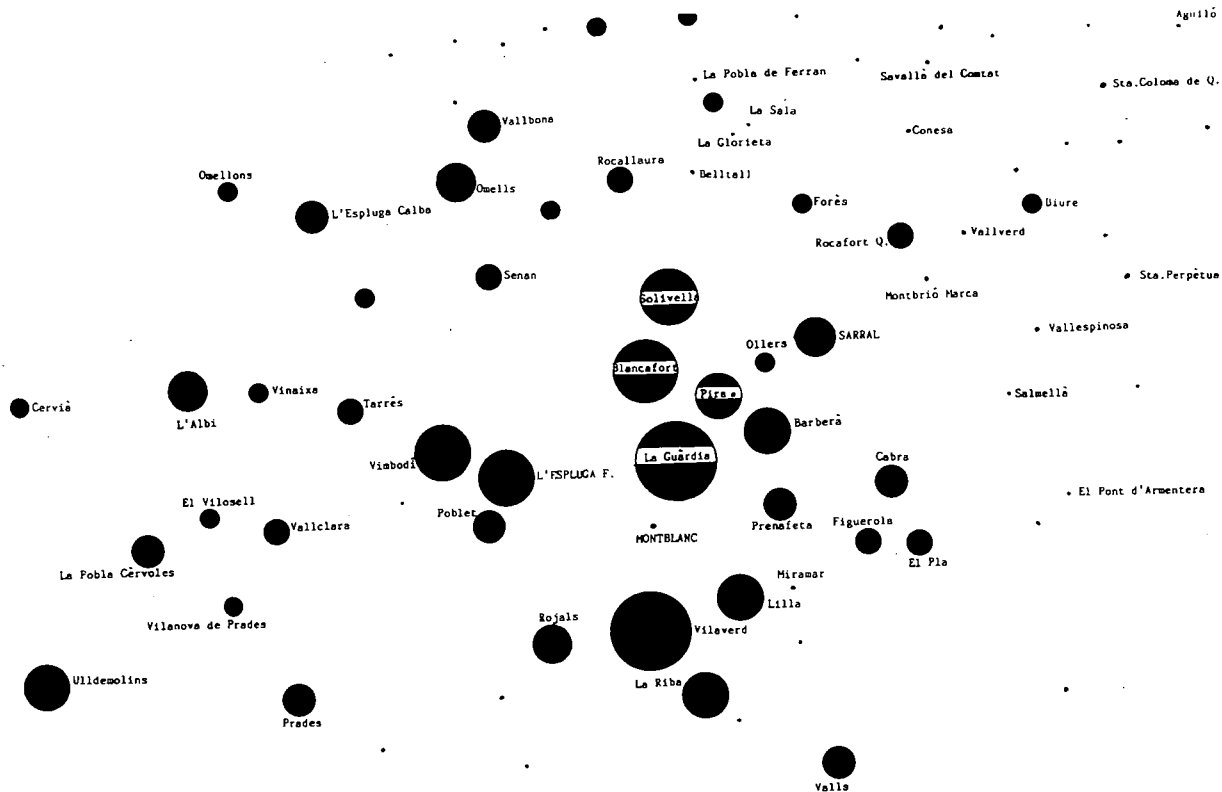
S'endinsa a les àrees de Montblanc i Sarral per Blancafort, Solivella, Forès, la Guàrdia, Lilla, Figuerola, Rojals i el propi Montblanc.

Acabant de dibuixar l'ampli ventall, amb un baix índex hi ha Rocallaura, Senan, Omellons, l'Albi i Capafonts.

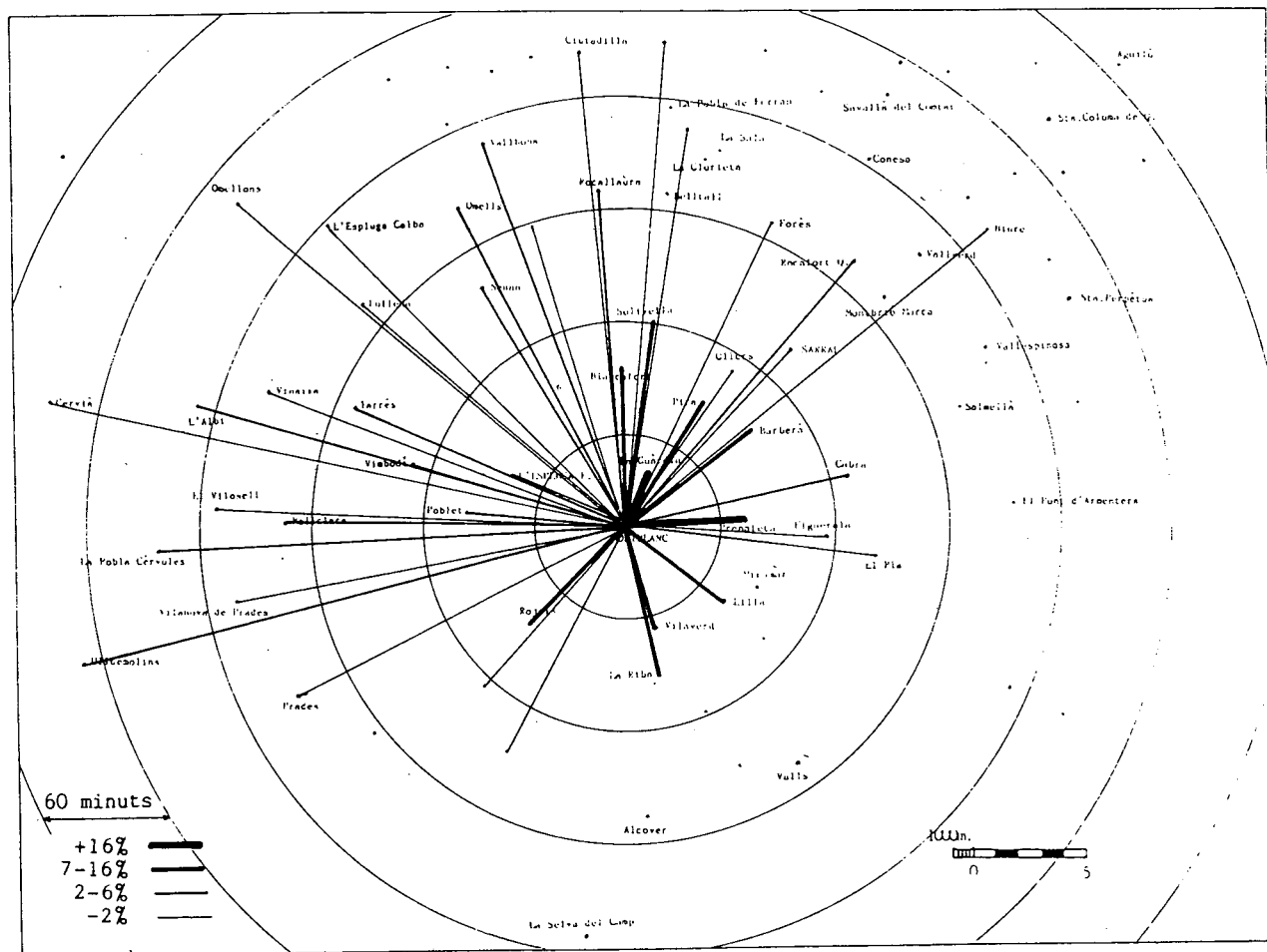
Com hem exposat, l'àrea d'influència de l'Espluga troba menys obstacles que les dues anteriors, podent expandint-se amb poca dificultat a les Garrigues més que no pas a la Conca; entrant en part a la serralada de Prades i del Tallat. La situació geogràfica, és en definitiva, més favorable que la de Sarral i la de Montblanc. Aquesta darrera topa amb la serralada Pre-litoral i Valls, amb un buit poblacional a les muntanyes de Prades més properes, i amb l'expansió dels altres dos centres. Sarral també es troba tancada per tots quatre cantons: Santa Coloma de Queralt, Valls, Montblanc i les notaries de l'Urgell.

Mobilitat notari per notari.

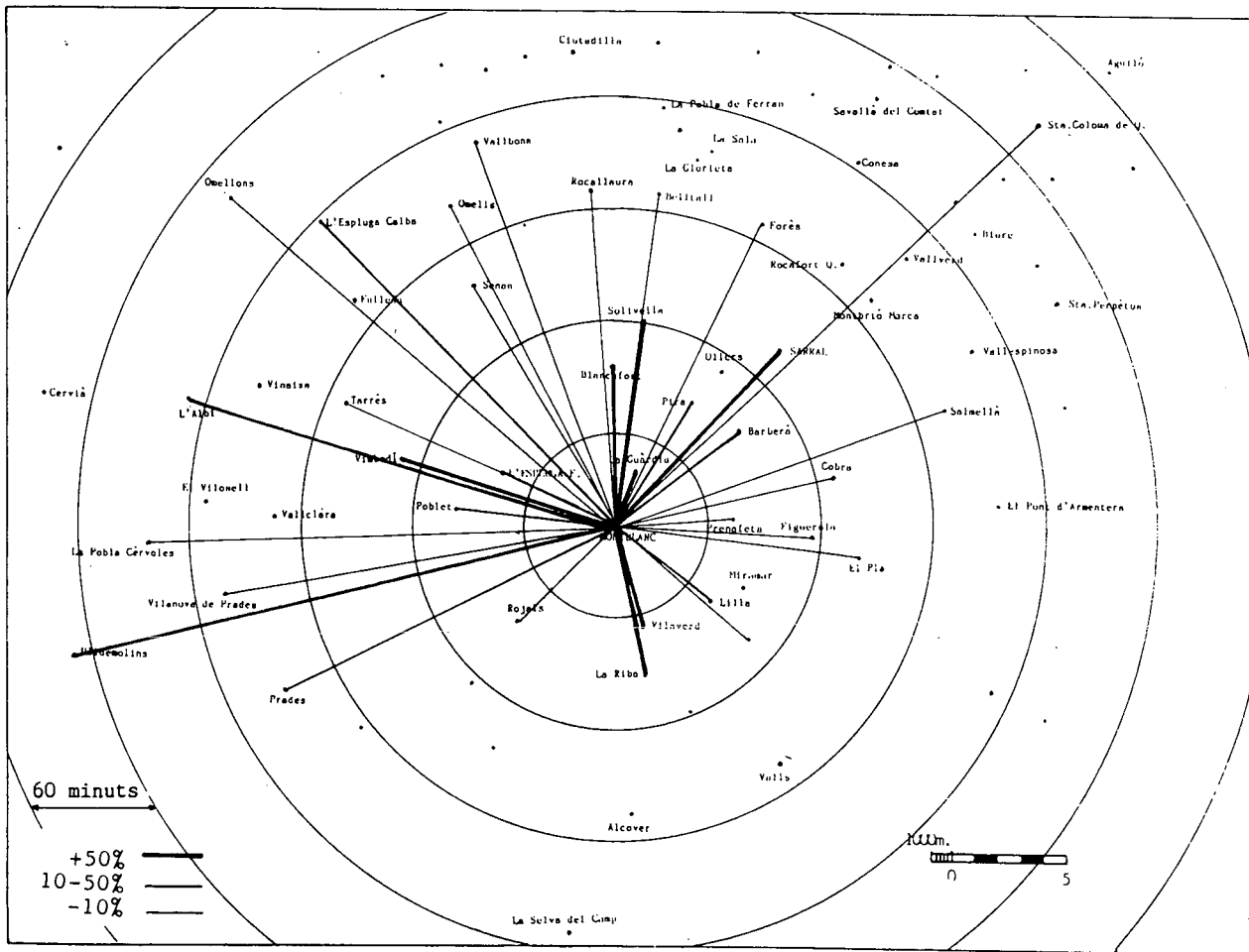
Finalment analitzem, d'una forma gràfica, la mobilitat de cada notari per separat. El més mòbil de tots és Joan Marsal, de l'Espluga de Francolí, amb més d'un 60% d'escriptures realitzades fora la vila, potser a causa de la competència de Josep Cabeça. Segueix de prop Josep Segura, de Montblanc, amb un 55,5%. Només un notari no es mogué de la vila, un de Montblanc degut a l'avançada edat. La mitjana global és el 25%, o sigui una quarta de les realitzades. A l'Espluga i Sarraí la mobilitat és més alta, del 30,4%, davant del 23% de Montblanc.

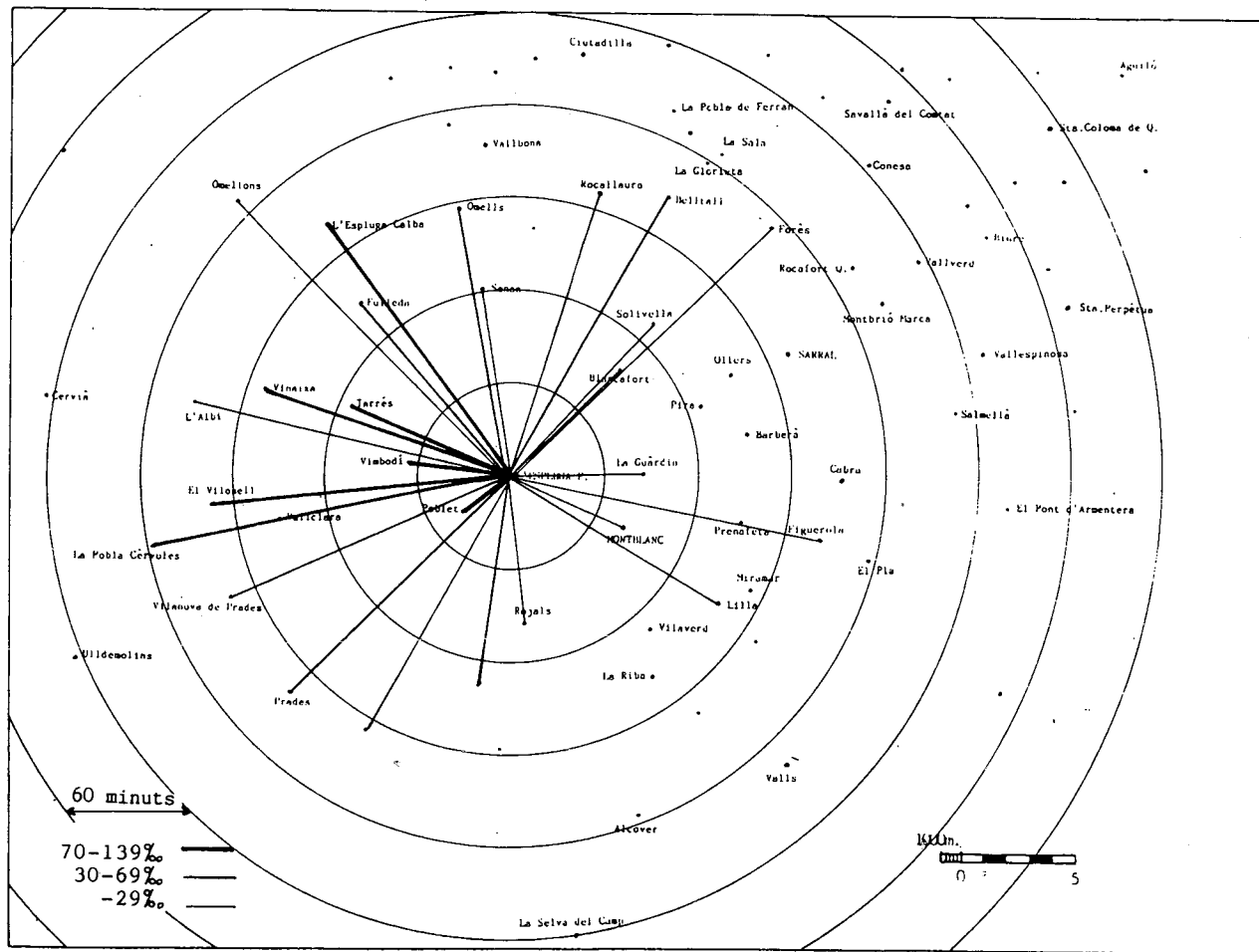
MAPA I. Percentatge d'escriures fetes a Montblanc (1775, 1784 i 1791) per notaris montblanquins (excepte d'escriurats de la vila)

MAPA III Número d'atorgats de les escriptures en relació al número d'habitants de cada població.

MAPA IV. Llocs d'escripturació dels notaris de Montblanc fora la vila (1775, 1784 i 1791)
(Mobilitat general).

MAPA VI. Número d'atorgats de les escriptures fetes per notaris de l'Espluga de Francolí en relació al número d'habitants.

QUADRE MOBILITAT NOTARIAL N. ESCRIPTURES

Notaris	1775		1784		1791		TOTAL		% F sobre el total
	M	F	M	F	M	F	M	F	
Ignasi Bunyol	-	-	-	27	-	-	27	-	-
Salvador Alba	-	-	61	18	116	42	177	60	25,3
Maties Català Roig	185	34	169	67	145	41	499	142	22,2
Jp. Castelló Guash	178	37	115	17	-	-	293	54	15,6
Jp. Ramon Alba	-	-	-	-	6	2	6	2	10
Jp. Segura Torres	-	-	-	-	105	131	105	131	55,5
Rafael Ribes Calbet	-	-	-	-	21	5	21	5	19,2
Salvador Bunyol	-	-	7	39	46	1	52	40	43,5
Francesc Pastor	70	7	68	15	31	2	169	24	12,4
Pau Tomàs Joli	-	-	-	-	169	16	169	16	8,6
TOTAL MONTBLANC							1491	474	24,1
	E		E		E		E		
Joan Marsal	117	147	111	172	132	212	360	531	60
Cabeça	?	?	?	?	?	?	?	?	?
	S		S(85)		S		S		
Jp. Segura Torres	-	-	178	77	-	-	178	77	30,2
Fc. Generes Molins	-	-	61	20	338	56	389	76	16,3
Bernat Generes Mateu	198	33	-	-	-	-	198	33	14,3
TOTAL SARRAL							765	186	19,5

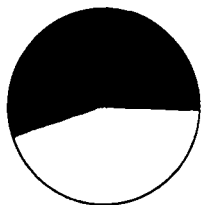
M= Montbanc

E= L'Espluga de Francoli

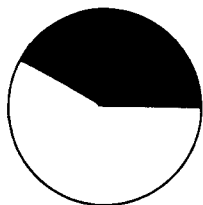
S= Sarra

F= Fora de la vila

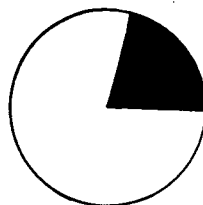
(Fa referència al lloc d'escripturació).

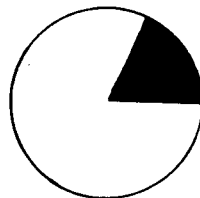
Josep Segura
(55,5%)

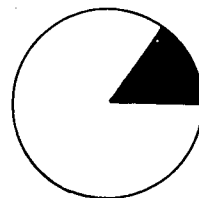
Salvador Bunyol
(43%)

Maties Català
(22,2%)

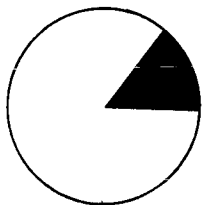

Salvador Alba
(18,6%)

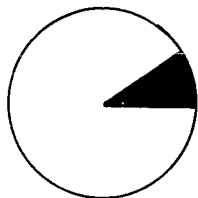

Josep Castelló
(15,6%)

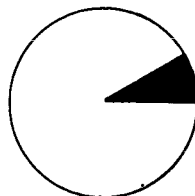
571

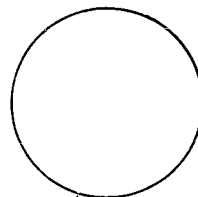
Francesc Pastor
(12,4%)

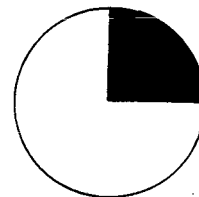
Rafel Ribes
(9,6%)

Pau Tomàs
(8,6%)

Ignasi Bunyol
(0%)

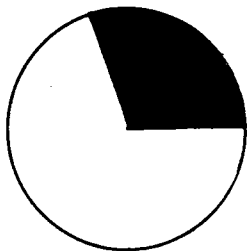

Josep Ramon Alba
(25%. Només 8 escr.)

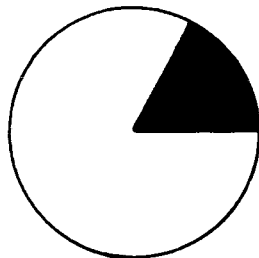
MOBILITAT DELS NOTARIS DE MONTEBLANC

(percentatge escriptures
realitzades fora la vila)

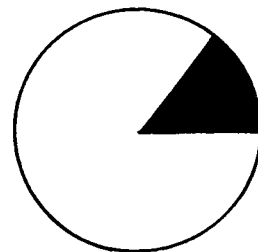
MOBILITAT DELS NOTARIS DE SARRAL (percentatge escriptures realitzades fora la vila)

Josep Segura
(30%)

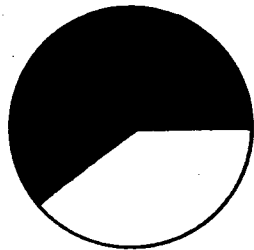

Francesc Generes
(17%)

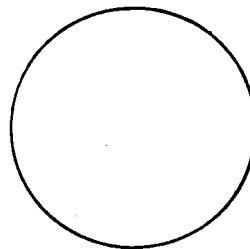

Bernat Generes
(14,3%)

MOBILITAT DELS NOTARIS DE L'ESPLUGA F. (percentatge escriptures realitzades fora la vila)

Joan Marsal
(60,4%)

Josep Cabeça
(?)